

СТАНОВИЩЕ

на проф.д-р Елиана Пенчева

за дисертациония труд на Катерина Руменова Занкова на тема: *ИНТЕРАКТИВНИ ЕФЕКТИ НА ПРОТЕКТИВНИТЕ ЛИЧНОСТНИ РЕСУРСИ И ДЕПРЕСИВНАТА СИМПТОМАТИКА ВЪРХУ ПСИХИЧНОТО ЗДРАВЕ* за присъждане на образователната и научната и степен “доктор”

Представената дисертация се фокусира върху тема от областта на позитивната психология на здравето и е посветена на идеята за преместване на фокуса от изучаването на болестта, дисфункцията и слабостта към проучването на силните страни на личността с оглед адаптиране на научните постижения към проблемите на човешкото поведение в неговата цялост. В този смисъл избраният изследователски проблем е съвременен, малко изследван и съдържа голям потенциал за обновяване на психологическата теория и практика.

Работата е в обем от 218 страници, състои се от 3 глави, заключение, библиография и приложение. Първата теоретична глава, както и втората, която съдържа теоретична рамка и анализ и интерпретация на резултатите, са разделени на два параграфа. Третата глава, сполучливо озаглавена „Анализ на основните изследователски теми”, представя обобщение на изводите. Тази организация на труда не повтаря дословно възприетия модел за дисертационна разработка, но е сполучливо решение и отразява творческия подход на авторката.

Изследването се дефинира като теоретико-емпирично, тъй като се основава на доминиращите тенденции в съвременната психология на здравето и от позициите на личностно-развитийната перспектива проследява взаимозависимостите и интерактивното влияние на измеренията на депресивната симптоматика и протективните личностни ресурси върху преживяването на оптимално психично благополучие. Този интегративен подход предполага обогатяване на евристичните възможности на теориите за субективното и психичното благополучие, на психологичния модел на стреса и на личностната издръжливост.

В първия параграф на теоретичната постановка компетентно са разгледани и систематизирани водещите психологични теории, които изучават здравето като

мултидименсионален конструкт, който обхваща не само негативните страни на човешкото съществуване, а и позитивното психично функциониране, както и благополучието. Задълбочено се интерпретират хедонистичната традиция при изясняването на субективното благополучие и евдемоничната, която хвърля светлина върху психичното благополучие. Вторият параграф обхваща концептуализацията на протективните личностни ресурси и деструктивните личностни измерения. При прегледа на обяснителните механизми, засягащи имуногенните характеристики, е отделено специално внимание на издръжливостта (resilience) на личността, която се тълкува като централен развитиен ресурс на психичното здраве и преживяването на благополучие. Обстойно е проследена също така и ролята на самооценката, оптимизма и чувството за хумор. Като патогенни конструкти са разгледани депресията, стресът и негативната емоционалност. Тази глава на дисертационния труд се характеризира с критически анализ на голям обем от литературни източници, което ѝ придава информационна плътност и отразява уменията на авторката за задълбочени теоретични изследвания. Върху тази база е разработен теоретико-емпиричният модел, залегнал в основата на изследването, който изобразява схематично включените в изследването променливи и очакваните взаимозависимости между тях и е подходящо илюстриран. При операционализацията на основните променливи са взети под внимание както класическите модели в областта на стреса, депресията и благополучието, така и най-новите теоретични разработки в сферата на позитивното човешко функциониране.

Много точно е определена амбициозната цел – изследване на директните и интерактивните ефекти на протективните личностни ресурси и на деструктивната депресивна симптоматика върху психичното здраве, операционализирано като преживяване на субективно и психично благополучие. Произтичащите от тази цел задачи и хипотези на изследването следват логиката на съвременните теоретични постановки по темата и са ясно формулирани във втората глава.

Друг положителен компонент на произведението е изследователският инструментариум – батерия от 12 методики, които са добре подбрани и съчетани. Извършена е начална адаптация за български условия на използваните личностни въпросници и скали, които показват задоволителни психометрични показатели. Много добро впечатление прави използваният математико-статистически апарат - честотно

разпределение, факторен, корелационен, дисперсионен, регресионен анализ, множествен медиаторен анализ, както и изчисляване на надеждността на отделните въпросници и скали. Като един от приносните моменти се откроява именно използването на множественият медиаторен анализ за изследване на взаимовръзките и ефектите на позитивните и негативните личностни измерения на психичното здраве.

Получените резултати очертават богата панорама на взаимовръзките и ефектите на имуногенните и патогенните личностни конструкти. Потвърждава се главната изследователска хипотеза за буферното влияние на протективните психологични характеристики и негативното влияние на деструктивните личностни измерения върху психичното здраве. Установява се, че медиаторите, които имат най-голямо значение при влиянието на негативната емоционалност върху позитивното психично здраве при изследвания контингент, са психичната издръжливост и диспозиционният оптимизъм. Според друга съществена констатация, ефектите на невротизма върху психичното здраве могат да се намалят значително, ако се мобилизират протективните психологични характеристики - личностна издръжливост, позитивна самооценка, диспозиционен оптимизъм. *Полът, възрастта и социокултурните различия* се идентифицират като фактори, които влияят върху всички изследвани дименсии, като ключови за преживяването на благополучие се оказват *семеиният статус* и *субективната оценка на материалното положение*. Обсъждането на получените резултати отразява умението на авторката да обвързва логически научните факти, да търси вътрешните механизми на тяхното възникване и развитие и да извежда зависимости.

Изследователските резултати имат директен ефект върху социалната практика. Те биха могли да послужат като основа за внедряването на конкретни профилактични и терапевтични практики в клиничната и образователната сфера.

Специално внимание заслужава заключението, построено върху теоретичния анализ и проведеното емпирично изследване, че **промяната** в терапевтичните модели и стратегиите за профилактика по посока активацията на протективните личностни ресурси би могла да доведе до повишаване равнищата на преживяното благополучие у лица с изразена депресивна симптоматика и високи нива на възприет стрес. Тази идея за промяна е залегнала в основата и бележи цялото изложение – нейни основни жалони са термините

преосмисляне, контрапункт, преместване на фокуса, което определя иновационния характер на избрания подход.

Трудът е богато и подходящо онагледен, което улеснява неговото възприемане и осмисляне на текста. Написан е на красив, високо професионален, но в същото време разбираем български език.

Авторефератът представя адекватно характера, структурата и съдържанието на дисертацията.

Респектира и публикационната дейност на Катерина Занкова – 5 статии в сериозни български издания, от които – едната в съавторство и две под печат.

Представената справка отразява коректно научните приноси.

Заключение. Дисертационният труд обогатява теоретичните постановки на психологията на здравето; предлага емпирично изследване, което отговаря на най-високите научни стандарти и може да послужи като модел за подобни разработки, а също така съдържа важни за психологическата практика изводи. Всичко това ми дава основание убедено да препоръчам на уважаемото Научно жури да присъди на Катерина Занкова образователната и научната степен „доктор по психология”.

16.02.2015

С о ф и я

Подпис:

(проф.д-р Елиана Пенчева)